



Runolaulun suomalainen ja karjalainen näkökulma

Arvio teoksesta Haapoja, Heidi. *Ennen saatuja sanoja. Menneisyys, nykyisyys ja kalevalamittainen runolaulu nyk kansanmusiikin kentällä*. Helsinki: Helsingin yliopisto ja Suomen Etnomusikologinen Seura. 2017. 273 s.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2721-1>

Pekka Suutari

Johdanto

Heidi Haapoja väitteli Helsingin yliopistossa folkloristiikan oppiaineessa alkuvuonna 2017. Väitös käsitteli runolaulua kulttuurisena prosessina Suomessa. Haapoja haastatteli yli kahtakymmentä nyk kansanlaulajaa heille esikuvallisesta professori Heikki Laitisesta nuoriin Sibelius-Akatemian kansanmusiikin osastolta valmistuneisiin muusikkoihin. Hänen tarkoituksenaan oli tutkia, miten runolauluja nykypäivänä esitetään ja millainen suhde nyk kansanmuusikoilla on arkistomateriaaliin sekä sitä kautta entisaikojen runolaulajiin ja heidän taiteeseensa. Aihe on uusi ja tärkeä itsereflektion näkökulma vanhaan perinteeseen, eli kun aiemmin on tutkittu enimmäkseen arkistomateriaalien muodostumista ja niiden sisältöä, tutkii Haapoja nykyisten laulajien suhdetta heidän käyttämäänsä materiaaliin.

Heidi Haapojan työ on erinomainen esimerkki siitä, miten monografiassa yhden ilmiön (tässä tapauksessa runolaulujen esittämisen) erilaiset puolet pääsevät esiin. Kirjassa käsitellään niin runolaulun olemusta ja tutkimusta, kuin myös sen ideologiaa, esittämistä, äänenkäyttöä, variointia ja niin edelleen. Jatkossa keskityn erityisesti kansakuntapuheeseen ja ideologisen linkin rakentamiseen suhteessa karjalan kieleen ja karjalaisiin.

Tutkimuksesta selviää, että runolaulujen esittämisessä todella tärkeää on nykylaulajien yhteys runolaulujen aiempiin esittäjiin. Perinne ja sen välittyminen, olkoonkin että tämä tapahtuu kirjallisten arkistodokumenttien kautta, on tärkeä osa runolaulujen autenttisuuden tuntua, jota ilman runolaulu ei olisi kansanmusiikkia sen nykyisessä merkityksessä. Runolaulut ovat ehtineet kadota suullisena perinteenä, mutta kansanmusiikin osaston perustamisesta 1983 lähtien ne ovat olleet erittäin keskeisenä osana Sibelius-Akatemian kansanmusiikin koulutusta, erityisesti osana Itä-Suomen



kansanmusiikkiperinteen opettamista. Tästä syystä nykyiset runolaulajien esittäjät ovat valtaosin suhteellisen nuorta sukupolvea, joka on valmistunut Sibelius-Akatemiasta 1990- ja 2000-luvuilla.

Tässä opinahjossa runolaulujen oppimisprosessissa olennaista on Heikki Laitisen antaman esikuvan mukaisesti perinteeseen perehtyminen arkistoaineistoja tutkimalla, taiteellinen vapaus ja lopulta oman luovuuden myötä syntyvä kaikille nykyisille runolaulujen esittäjille ominainen omakohtainen suhde lauluihin: luodaan omia säkeitä, kehoitetaan esitettävää taidetta, sovitetaan runolauluja nykypäivään ja tehdään niistä omannäköistä perinnettä, jossa yhteys aiempaan runolauluun on kuitenkin mukana. Tästä on kirjoittanut Haapojan lisäksi muun muassa Juniper Hill (2007).

Ideologia

Mielenkiintoisella tavalla Heidi Haapoja valaisee runonlaulun esittäjien ideologiaa kytkentöjä suomalaisuuteen ja suomalais-ugrilaisuuteen. Haapoja on itsekin opiskellut Sibelius-Akatemian kansanmusiikin osastolla ja esittää runolauluja aivan kuten hänen haastattelemansa muusikotkin. Haapoja suhtautuu itse varauksella omaan rooliinsa tutkijana ja samanaikaisesti kansanmusiikin sisäpiiriläisenä, mutta juuri tämä on hänen työnsä ehdoton vahvuus:

Lähtökohtani kentän ”sisäpiiriläisenä” on tuonut omat haasteensa tutkimusprosessiin: kaikkea kirjoittamista, kentällä käytyä keskustelua ja analyysiä värittää ”natiivin” tapa ymmärtää ja hahmottaa käsiteltäviä asioita pienistäkin äänenpainoista, sävyistä ja vihjeistä. (s. 229.)

Hänen tutkimansa muusikot pohtivat haastatteluissa runonlaulun esittämistä ja tutkija ymmärtää heidän mietteensä puolestakin sanasta. Siten väitöskirja on hyvin tarkka esitys nykykansanmusiikin koulutetun sukupolven ajatuksista koskien runonlaulua ja niiden esittämisen ideologiaa.

Lukijan tehtäväksi jää pohtia, kuinka kriittisesti runonlaulun esittämiseen ja omimiseen (appropriaatioon) tulisi suhtautua. Haapoja antaa siihen kyllä välineitä, esitellen postkoloniaalisia näkemyksiä kansanmusiikin esittämisestä yleensä, mutta hänen tutkimiansa muusikoiden maailmaan oman tekemisen kyseenalaistaminen ei luonnollisestikaan kuulu. Nykyrunonlaulajat ovat omaksuneet 1800-luvun suomalaiskansallisen perinneideologian hämmästyttävän suoraan ja kritiikittömästi.

Osittain tämä johtunee Heikki Laitisen vahvasta asemasta nykykansanmusiikin korkeakoulutuksen käynnistäjänä ja ehdottomana johtajana. Laitinen on karismaattisella tavalla saanut ensin päättäjät (1970–1980-luvuilla) vakuuttumaan siitä, että Suomen kansallisen kulttuurin kannalta on tärkeää panostaa kansanmusiikin koulutukseen, ja sitten luonut innostavan ilmapiirin perustamalleen kansanmusiikin osastolle useiden opiskelijasukupolvien ajaksi (Laitisesta laajemmin esimerkiksi Heikkilä & Virtanen 2011). Laitisen ehdottomiin ansioihin kuuluu myös runonlaulopedagogiikan kehittäminen niin, että hänen oppilaansa ovat oppineet luovalla tavalla tuottamaan uusia versioita vanhasta perinteestä runonlaulun estetiikan vaalimiseen sitoutuen.

Kansanmusiikissa etnisyys ja suhde kansaan ja kansakuntaan on implisiittisesti tärkeää päällimmäisenä musiikkia jäsentävänä kategoriana. Suomen Kansan Vanhoissa Runoissa (SKVR) julkaistut runolaulutekstit on kerätty pääosin Karjalasta ja Inkeristä, mutta karjalaisuus tai inkeriläisyys ei ole tämän tutkimuksen perusteella varsinainen referenssi runonlaulun esittäjille, vaan se kytketään muutta mutkitta esittäjien omaan suomalaisuuteen samalla kun Karjalaa ja Inkeriä käsitellään osana Suomen kulttuuria. Jopa niin että useat laulajat kokevat arkistoaineistoissa olevat laulajat omina esivanhempinaan perinteen omakohtaisen omaksumisen takia – Haapoja korostaa jopa tunnetta sukulaisuudesta ja yhteisestä historiasta. Näin huolimatta siitä, että arkistojen tallenteille laulaneet taitajat ovat eläneet eri maassa, eri kulttuuripiirissä ja puhuneet eri kieltä kuin suomalaiset.

Karjalan ja Inkerin kielestä ja kulttuurista

Mielenkiintoista kyllä tutkimuksen perusteella ei kuitenkaan synny kuvaa, että nykykansanmusiikot olisivat erityisen kiinnostuneita karjalaisuudesta ja tai karjalan kielestä. Suomalaisuuden lisäksi sen sijaan runolaulut liitetään pikemminkin hyvin kaukaisiin sukukansoihin ja paikkoihin sekä suomalais-ugrilaisuuteen ylipäättään huolimatta siitä, että runolaulut ovat nimenomaan itämerensuomalaista kulttuuriperinnettä. 1800-luvun kerääjät yleiskielellistivät ja suomalaistivat keräämiensä karjalaisten runolaulujen tekstejä (tästä esim. Sarhimaa 2017), ja nykyrunolaulajat ovat ottaneet nämä suomalaistetut tekstit varsin huolettomasti osaksi suomalaisuutta. Heille kansanmusiikin juurista puhuminen on suomalaisuudesta puhumista, ei karjalaisuudesta tai inkeriläisyydestä. Tämä on tietenkin mahdollista siksi, että karjalan kielestä ja inkeriläisten kulttuurista tiedetään ja kirjoitetaan julkisuudessa niin vähän. Karjalasta kerätty perinne on ikään kuin vapaata riistaa suomenkieliseen käyttöön ilman vaaraa perinteen omimisesta johtuvasta (appropriation postkoloniaalisesta) kritiikistä.

Haapoja ei juuri erottele haastattelemiensa muusikoiden erilaisia maailmankuvia vaan käsittelee nykykansanmusiikkia melko yhtenäisenä kokonaisuutena. Täten peittoon jää se, millaisia eroja laulajien välillä on heidän suhteissaan ja tiedoissaan karjalaisesta tai inkeriläisestä kulttuurista. Olisi mielenkiintoista kysyä, kuinka paljon he haluavat nostaa runonlaulun alkuperää aiempaa autenttisemmin esille, vai ovatko kaikki laulajat samalla tavoin suomalaiskansallisen yhtenäiskulttuurin asialla unohtaen karjalaisten mahdollisesti omat eriävät käsitykset runolaulukulttuurista.

Haapoja päätyykin toteamaan, että kansallisuus, siis suomalaisuus ja suomalais-ugrilaisuus, oikeuttavat runolaulujen käytön taiteellisessa työssä: ne kertovat kollektiivisesta menneisyydestä ja esiäittemme työstä. Karjalainen lukija voisi kuitenkin olla toista mieltä: suomalais-ugrilaisuus ei oikeuta runolaulua, koska rajantakainen perinne ei ole (ongelmattomasti) osa suomalaisuutta eikä siis kollektiivista suomalaiskansallista menneisyyttä.

Lopuksi

Itse väitöskirjan luettuani mietin, että karjalaisen perinteen ominaispiirteisiin tulisikin kiinnittää enemmän huomiota Sibeliuksen Akatemian kansanmusiikin osaston

koulutuksessa. Kun runolaulu kuuluu kaikkien opiskelijoiden pakolliseen kurssitarjontaan, tulisi laulajille antaa myös perustiedot karjalan kielestä ja siinä ohessa kielen opetuksen aineistona välittää tietoa myös karjalaisesta kulttuuristakin. Runolaulut tulisi siten kytkettyä oikeudenmukaisemmin ja monitahoisemmin niiden alkuperäisten luojien tarkoitukseen ja samalla käynnistyisi myös pohdinta siitä, mikä yhteys aineistolla on niiden löytäjien suomalaiskansallisiin pyrkimyksiin.

Saamelaisia koskevassa tutkimuksessa aletaan jo tottua siihen, että on olemassa suomalainen, ruotsalainen tai norjalainen näkökulma, ja sitten niistä poikkeava saamelainen näkökulma tutkittavaan aiheeseen. Tässä mielessä luin Haapojan kirjaa karjalaisena tutkijana ja karjalaisesta näkökulmasta. Runolaulu on hienosti nostettu esiin Heidi Haapojan työssä kuten myös suomalaisessa korkeakoulupolitiikassa. Toivottavasti viimeksi mainitussa myös karjalan kieli ja karjalainen näkökulma ovat jatkossa entistä näkyvämmässä roolissa.

Pekka Suutari on kulttuurintutkimuksen professori Karjalan tutkimuslaitoksella Itä-Suomen yliopistossa Joensuussa.

Kirjallisuus

Heikkilä, Johannes & Hannu Virtanen. 2011. *Pilven piirtä myöten. Suomietnon synty*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hill, Juniper. 2007. 'Global Folk Music' Fusions: The Reification of Transnational Relationships and the Ethics of Cross-Cultural Appropriation in Finnish Contemporary Folk Music. *Yearbook for Traditional Music* 39: 50-83.

Sarhimaa, Anneli. 2017. *Vaietut ja vaiennetut. Karjalankieliset karjalaiset Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.